

УДК 930.2(477)"1940/1980"

DOI 10.31654/2520-6966-2018-9i-90-95-106

О. О. Маврін

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, заступник директора з наукової роботи

Теорія і методика польової та камеральної археографії в Україні 1940–1980-х років

У статті подано нарис історії розвитку теоретичних та методологічних досліджень в галузі археографії. В центрі уваги знаходяться здобутки українських археографів, пов'язані з визначенням предмета і методів польових та камеральних студій в період з 1940-х до кінця 1980-х років. Відзначається, що, попри несприятливі умови, науковцям вдалось розробити власні наукові підходи, наповнити українським змістом тематику досліджень та підготувати активізацію археографічних досліджень після набуття Україною незалежності. Робиться висновок щодо необхідності подальшого вивчення наукового й інтелектуального спадку різних періодів нашої історії.

Ключові слова: теорія і методика, польова археографія, камеральні дослідження.

Розвиток історичної науки, як і будь-якої іншої науки, неможливий без повноцінного інформаційного забезпечення, насамперед писемними джерелами. Теоретичні дослідження в галузі археографії покликані надати науковцям загальне розуміння і інструментарій підходів до практичних заходів у вивченні предмета. Сьогодні дуже гостро стоїть питання актуалізації і наповнення джерельної бази досліджень вітчизняної гуманітаристики в цілому. Вивчення досвіду, набутого навіть в умовах утисків, обмежень і заборон, дає стимул розвивати й урізноманітнювати джерелознавство та археографію в інтересах поступу української науки. Втрата зв'язку поколінь дослідників неминуче призведе до чергових лакун та "білих плям" в картині нашого минулого.

Вже під час Другої світової війни на звільненій від окупантів території України проводились заходи з відновлення діяльності архівних закладів. Зокрема, в серпні 1943 року НКВС УРСР видав наказ про збирання документів про війну в звільнених районах України. Важливим кроком до відновлення діяльності центральних державних архівів УРСР стало створення Центрального державного історичного

архіву УРСР, відновлення діяльності Центрального державного архіву кінофотодокументів УРСР. Крім того у Харкові було створено Центральний державний архів Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР; у Львові та Харкові утворювались філії Центрального державного історичного архіву УРСР. Ключове значення в той час мала постанова Ради Народних Комісарів УРСР "Про заходи з створення документальної бази по історії України і історії Великої Вітчизняної війни та впорядкуванню архівного господарства УРСР" [1, с. 43; 2, с. 27–28].

В результаті вжитих заходів у 1944 році на звільненій території України було зібрано до 200 тис. справ і більше 120 тис. кг розсипу документів. До кінця 1953 року вдалося впорядкувати більше 9 млн справ, в тому числі близько 8 млн справ – центральними і обласними державними архівами [2, с. 29]. В цей час основною проблемою в діяльності архівних установ було забезпечення збереження документів [2, с. 31]. Разом із тим, з виданням у 1961-му році першої в українській археографії корпусної видової збірки актів – "Документи Богдана Хмельницького" започатковано й видання подокументних описів окремих колекцій і фондів [3, с. 151]. Проте у вступному слові "Історична доля та шляхи розвитку української археографії" на початку роботи Ювілейної конференції, присвяченої 150-річчю Київської Археографічної Комісії (Київ, Седнів, 18–21 жовтня 1993 р.), П. С. Сохань зазначав: "У післявоєнний час археографічна діяльність в нашій країні була зосереджена переважно в загально-союзній Археографічній комісії. В процесі дискусій, проведених у 1950–1970-х рр., висловлювалися різні точки зору щодо визначення змісту предмета, методів і напрямів археографії як наукової дисципліни" [4, с. 6].

Певним етапом у підвищенні ефективності діяльності архівів в УРСР стало виконання завдань, передбачених "Основними правилами государственных архивов СССР" (М., 1984): змінювалася система науково-довідкового апарату до архівних фондів і документів, було уточнено категорійність фондів, залежно від їх інформаційної значущості складалися описи документів, в тому числі й у районних та міських архівах. Відбувалося поповнення й удосконалення каталогів, видано каталоги цілих колекцій документів [2, с. 35]. Варто згадати перш за все такі видання: "Каталог коллекции документов Киевской археографической комиссии. 1396–1899" (К., 1971); "Краткий справочник "Державні архіви Української РСР" (К., 1972); "Каталог пергаментних документов Центрального государственного исторического архива УССР во Львове 1233–1799" (К., 1972); крім того, вийшли друком путівники по державних архівах Херсонської, Донецької,

Івано-Франківської, Миколаївської, Полтавської, Харківської областей, ЦДАЖР УРСР, ЦДІА УРСР у м. Києві тощо [2, с. 35–36].

Проте станом на середину 1980-х років залишались нерозв'язаними проблеми теоретичного осмислення предмета й завдань археографії, яка, на думку Г. Боряка, "... за своєю природою, тісно пов'язана з усіма джерелознавчими науками, і її розвиток неминуче мусить супроводжуватися вирішенням питань розвитку всіх споріднених наук і створення загальної концепції системи класифікації описання джерел та їх використання". При цьому Г. Боряк підкреслює, що "на особливий розгляд заслуговує порівняльний аналіз об'єкта та предмета археографії й архівознавства, документознавства, джерелознавства і кодикології" [5, с. 78].

Саме на початок 1990-х років припадає активізація пошуку відповідей на питання щодо теоретико-методологічного й методичного забезпечення розвитку археографії та її взаємодії з суміжними джерелознавчими науками. П. С. Сохань, зокрема, зазначав у 1993 році: "І хоча на сьогодні вже можна вважати більш-менш усталеним визначенням археографії як науки, що займається усім комплексом проблем, пов'язаних із запровадженням до наукового обігу письмових джерел на етапі їх пошуку і збирання (польова), наукового опису (камеральна) та публікації (едиційна) археографія, проте завдання визначення змісту, ролі і значення археографії як сучасної науки та її методів і методології дослідження залишаються актуальними і для сьогоднішнього. Адже хоч археографічні традиції в Україні протягом останніх десятиліть підтримувалися, проте належного розвитку вони не дістали" [4, с. 7]. Тому серед нагальних завдань сучасної української археографії, на думку П. С. Соханя, "є розробка її теоретичних засад, пов'язаних з проблемами взаємозв'язків і взаємодій джерел різних епох в контексті розвитку як епохи, що їх створила, так і наступного історичного процесу" [4, с. 8].

Питання розвитку теорії і методики польової та камеральної археографії почали розроблятися в УРСР, коли у 1960-х роках було розпочато проведення археографічних експедицій працівниками ЦДІА УРСР у м. Києві та ЦДІА УРСР у м. Львові. Ця діяльність повністю відповідала загальносоюзним практикам наукових центрів Москви і Ленінграда. В українській науці питання теорії польової та камеральної археографії означили на вже згаданій нараді 1988 року І. Бутич (До питання організації археографічної роботи. С. 21–22), Л. Гісцова (Про спірні напрями роботи Археографічної комісії. С. 31–34), О. Купчинський (Про принципи підготовки до видання корпусу документів Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини

XIV ст. С. 106–109) [6]. Окремо слід згадати поданий Г. Боряком на нараді системний підхід на прикладі комплексів джерел Литовської і Волинської метрик. Хоча, як і у більшості поданих підходів до розвитку археографії, пріоритетом є едиційна проблематика – видання джерел, у Г. Боряка, власне кінцевий результат – публікація комплексу документів, не виключає "оперативного введення до наукового обігу цілісного масиву українських актів 1569–1673 рр. шляхом публікації оригінальних регестів (заголовків) актів, складених метрикантами під час їх запису до ВМ" (Волинської метрики. – О. М.) [7, с. 117].

Слід зазначити, що розуміння потреби розробки теоретико-методологічних та методичних засад археографії отримує "підживлення" ще в середині 1980-х років. Насамперед це пов'язано зі слабкістю українського сегменту радянської археографії в умовах зростаючого запиту на повноцінний джерельний матеріал за часів "гласності" і "перестройки" [8, с. 6]. Ці процеси були відзначені зарубіжними дослідниками-архівістами: у статті "Glasnost' in the Archives? Recent Developments on the Soviet Archival Scene", опублікованій в журналі *American Archivist* [9, р. 214–236], Патріція Кеннеді Ґрімстед вказує на необхідність змін в роботі архівної системи СРСР, відмічає відсутність зрушень в плані доступу до архівних колекцій, наголошує на необхідності відповідних реформ.

У 1993 році американська дослідниця наголошує, що "сьогодні за незалежності України українські інтелектуали намагаються осмислити її минуле у більш відкритому аналітичному і науковому руслі. Історики мають змогу ознайомитися з донедавна забороненими критичними аналізами російської й радянської імперської політики щодо національних республік, які створені з числа української еміграції та західними істориками з неупереджених незаідеологізованих позицій" [10, с. 11].

Важливим чинником в цих процесах виступали зміни, які відбувалися в зарубіжному українознавстві. У статті "Мій шлях історика", опублікованій у журналі "Вісник АН України" № 3 за 1992-й рік, О. Прицак зазначав, що у 1980-х роках "... Україна не зможе гідно відсвяткувати своє тисячоліття, тобто тисячоліття Християнства Русі. Знов Київ мусив дістати заступника" [11, с. 64]. На таке "заступництво" передбачалося залучити "... план, досить коштовний (біля 10 мільйонів доларів), якого фінансування перебрав на себе громадський Комітет Тисячоліття в Нью-Йорку, очолюваний лікарем-дантистом доктором Степаном Ворохом" [11, с. 65]. Другою складовою частиною проекту мав стати "Гарвардський проект Тисячоліття" – "Корпус

української творчості від початків аж до "Енеїди" Котляревського (1798). Корпус "Гарвардська бібліотека давньої української літератури" запланований у 150-ти томах у трьох серіях: факсиміле оригіналів, англійський переклад та український переклад" [11, с. 65].

По-друге, певні напрацювання попередніх років в галузі теорії й методики створювали умови для актуалізації цих питань в науковому середовищі, але відсутність фундаменту з теорії та методики археографічної роботи, зокрема й на етапах евристики та камеральної роботи, були перешкодою для наукового поступу. Першими на ці виклики починають відповідати здебільшого вчені-архівісти, історики з академічних установ, мовознавці, літературознавці, філософи, філологи, археологи, які під час проведення галузевих нарад, конференцій тощо виносять на обговорення пропозиції щодо необхідності відновлення діяльності Археографічної комісії АН УРСР [6]. Перспективний план підготовки до друку та видання джерел з історії України (на період до 2000 р.) був затверджений Постановою Президії АН УРСР від 14 червня 1989 р. № 219. Важливим було вміщене у додатку до Постанови Президії АН УРСР від 14 червня 1989 року "Положення про Археографічну комісію Академії наук УРСР", в якому в параграфі 2: "Основні завдання і напрями діяльності" в п. 2.3 зазначено: "Археографічна комісія здійснює в межах республіки координацію з теоретико-методологічних проблем археографії та комплексу пов'язаних з нею спеціальних історичних дисциплін (палеографія, дипломатика, текстологія тощо), що здійснюється науковими установами, вузами, архівами, музеями та бібліотеками" [12].

Покажемо є те, що в книзі Г. В. Боряка "Національна архівна спадщина України та державний реєстр "Археографічна україніка" у центрі уваги – насамперед проблеми камеральної археографії та архівознавства. Саме ці проблеми, що постали перед українськими археографами 1990-х, набувають актуальності ще в середині 1980-х років. Слід зауважити, що і сучасний стан розробленості проблем теорії і методики археографії підтверджують висновки Г. В. Боряка 1995 р.: "... й на сьогодні і об'єкт, і предмет археографії не є остаточно визначеним, оскільки досі не існує ґрунтовної теоретико-методологічної розробки археографії в цілому як спеціальної дисципліни" [5, с. 75]. Але тоді, в середині 1980-х, у визначенні ролі і місця польової археографії, камеральної археографії та едиційної археографії відбувся прорив, початок якому був покладений під час Республіканської наради у грудні 1988 року.

Результатом проведеної дослідницької й організаційної роботи групи науковців за "дійного" керівництва Г. Боряка стала Постанова Президії АН УРСР № 315 від 05.10.1987 року [13, с. 454]. До пер-

шого складу групи Археографічної комісії входили Г. Боряк, О. Тодійчук, В. Ульяновський, В. Шандра, О. Щербак, Р. Майборода, В. Кравченко, Т. Ананьєва, І. Гирич, М. Мухіна, Т. Приходько, О. Куликова, О. Василюк, О. Ємець, О. Сокальська [12; 14, с. 187; 15, с. 5–12].

Серед найгостріших проблем, з якими зіткнулися археографи в період становлення Археографічної комісії, була нерозробленість в українській науці теорії і методики польової археографії, яка складається з двох елементів – археографічної експедиції та архівної евристики. В радянській археографії провідну роль тут відігравали загальносоюзні наукові центри. Вони ж проводили польові дослідження на території України. Результатом цих експедицій під керівництвом І. Поздєєвої (Московський державний університет) 1973–1975 років стало виявлення майже двох тисяч книг (стародруків та рукописів) за період XVI – початку XX ст. [16, с. 13].

Під час обговорення перспектив розвитку української археографії на республіканській нараді у грудні 1988 р. В. І. Ульяновський наголошував: "Беззастережною вимогою до справжньої наукової праці в галузі історії є максимальне оволодіння дослідником усім комплексом джерел (в даному випадку – письмових). На жаль, ця вимога дотримується не завжди. Одна з причин – відсутність тематичних та наскрізних більш-менш повних архівних покажчиків. Як правило, дослідниками, в тому числі й українськими медієвістами, обстежуються лише центральні архівні і бібліотечні зібрання Москви, Києва, Харкова, рідше – Львова та Ленінграду. Цілком поза їхньою увагою залишається велика кількість документів, що знаходяться в обласних і відомчих архівах, рукописних відділах обласних бібліотек та вузів, музеях України та інших республік" [17, с. 208]. Дослідник окреслив основні завдання української радянської археографії в галузі архівної евристики, яка має своїм завданням виявлення документів, рукописів, інших матеріалів, а результатом – реєстрацію, систематизацію та класифікацію. По-перше, мають бути оперативно створені покажчики "Архівні матеріали з історії середніх віків на Україні" з огляду на низку особливих обставин, пов'язаних саме з цим масивом матеріалів, зокрема те, що "давні документи... потребують негайного виявлення та порятунку" [17, с. 208]. Важливим, на думку В. Ульяновського, є, по-перше, проведення таких заходів по всіх 25 обласних архівах України. "Система підготовки таких покажчиків має бути єдиною. Вона включає: по-перше, перегляд описів всіх фондів, що хронологічно та тематично стосуються цього періоду; всіх колекцій документів; особистих фондів істориків, краєзнавців, колекціонерів, інших діячів, фондів духовних закладів та установ, які найкраще збереглися; по-друге, створення хронологічної картотеки виявлених

за описами матеріалів; по-третє, безпосереднє візуальне ознайомлення з рукописами, уточнення та розширення легенд; по-четверте, складання хронологічного покажчика архівних документів і його експрес-публікацію" [17, с. 208–209]. Перевагою запропонованої В. Ульяновським схеми активізації архівної евристики є її універсальність, хоча розроблялась вона під певний період – Середні віки. Хронологічно підхід В. Ульяновського не "затискається" жорстко рамками "від – до". Передбачається широке охоплення не лише географічно – всі обласні архіви, а й інституціонально та тематично, предметно (музеї, бібліотеки, рукописні відділи ЦНБ та ЛНБ АН УРСР, НБ в Харкові). Окремо передбачалося підготувати покажчики по архівах Москви: ЦДАДА, ДІА м. Москви, Архіву АН СРСР (Москва, Ленінград), ЦДАЖР СРСР, покажчик по "україніці" у відділі рукописів ДГБ ім. М. Є. Салтикова-Щедріна тощо. "Результатом такої роботи може стати зведений корпус покажчиків архівних матеріалів з "україніки", побудований за хронологічним принципом", – підсумовує В. І. Ульяновський [17, с. 210].

На республіканській нараді у грудні 1988 р. було приділено увагу ще одній важливій проблемі – камеральній археографії, яка виконує завдання з описування джерел та складанням довідників і покажчиків.

В попередні роки, як і з іншими напрямками археографічної діяльності, провідну роль відігравали загальносоюзні наукові центри. Найвідомішими в справі описування рукописів в Україні були Павло Миколайович Попов (1890–1971) – український літературознавець, книгознавець, мовознавець [18, с. 423–424] та Микола Володимирович Геппенер (1901–1971) – український архівіст, палеограф, археограф [19, с. 32–37; 20, с. 143–175]. Найбільш відомою працею М. Геппенера стала книга "Слов'янські рукописи XI–XIV ст., що зберігаються у фондах Відділу рукописів Національної Бібліотеки України ім. В. Вернадського АН УРСР", яка вийшла друком у 1969 році.

Вагомий внесок у розвиток теорії і методики камеральної археографії періоду 1980-х – початку 1990-х років зробили Г. Боряк, М. Візир, Є. Гуменюк, О. Дзьобан, Л. Дубровіна, В. Свенціцька.

Сьогодні, завдяки опублікованій у 1992 році праці "Кодикографія української та східнослов'янської рукописної книги і кодикологічна модель структури формалізованого опису рукопису", одним з найбільш теоретично забезпечених та ґрунтовно розроблених практично напрямів камеральної археографії 1980-х – початку 1990-х років стала кодикографія [21].

Варто зазначити, що однією з перших в українській гуманітаристиці Л. Дубровіна, у доповіді на республіканській нараді 1988 р. "Кодикологія та комп'ютеризація: актуальні проблеми камеральної

археографії", не лише поставила питання про необхідність нових підходів в археографії, але й сформулювала концептуальні засади камеральної роботи в її кодикографічному вимірі, власне, визначила предмет наукової дисципліни та його метод. Дослідниця вже тоді наголосила на тому, що "час поставив завдання пошуку нових шляхів обробки та аналізу історичних джерел і бібліографічних даних і показав необхідність використання математичних методів та засобів обчислювальної техніки" [22, с. 212]. В практичному плані такий новаторський підхід реалізується, за Л. Дубровіною: "В ЦНБ ім. В. Вернадського АН УРСР на одному з найбільш зручних з історичної точки зору об'єктів – давній рукописній і стародрукованій книзі, яка акумулює в собі всі аспекти духовного життя суспільства, реалізує багаточисленні соціальні зв'язки та відносини. Як матеріальний факт історії, вона складається з візуально спостережуваних компонентів, які можна описати у формалізованому вигляді, уніфікувати та структурувати. В опис можна закладати і змістовну інформацію, яка на великих масивах буде неминуче зв'язуватись з елементами зовнішнього опису і відображати приховані зв'язки" [22, с. 212–213]. Ключовими позиціями кодикологічного опису є залучення "елементів текстологічного, мовознавчого, літературознавчого, історичного та мистецтвознавчого аналізу, заснованого на реєстрації спостережуваних ознак, які в поєднанні з іншими елементами опису можуть бути інтерпретовані спеціалістами" [22, с. 213].

Водночас Л. А. Дубровіна звертає увагу на те, що, "незважаючи на активну діяльність Археографічної комісії АН СРСР, яка створює зведений каталог слов'яно-руських рукописів XI–XV ст., проблеми камеральної археографії вітчизняної слов'янської (і особливо української та білоруської) рукописної книги не розроблені", тому "розвиток проблем камеральної археографії, зокрема рукописної книги, повинен стати одним з перспективних напрямків діяльності Археографічної комісії АН УРСР" [22, с. 213–214]. Завдання, поставлені Л. А. Дубровіною у 1988 році, були виконані здебільшого самою дослідницею на базі Інституту рукопису НБУ ім. В. Вернадського НАН України та співробітниками НБУВ НАНУ та архівних установ протягом наступних років.

Таким чином, є підстави стверджувати, що попри несприятливі умови розвитку теорії і методики польової та камеральної археографії в 1940–1980-х роках українським вченим спочатку вдалось пройти шлях від радянського за формою і змістом до українського комплексного наповнення науково-дослідного курсу, створити умови для "злету" археографічних досліджень на початку 1990-х рр.

Література

1. Хронологічне зібрання законів, указів Президії Верховної Ради, постанов і розпоряджень уряду Української РСР: в 7 т. К., 1963. Т. 2: 1942–1951 рр. 847 с.
2. Государственные архивы Украинской ССР: справочник. К.: Наукова думка, 1988. 224 с.
3. Яковенко Н. М. Про наукову коректність та культуру видань Археографічної комісії. *Українська археографія: сучасний стан та перспективи розвитку: тези доповідей республіканської наради* (грудень 1988 р.). Київ, 1988. С. 151–156.
4. Сохань Павло. Історична доля та шляхи розвитку української археографії / вступне слово. *Матеріали Ювілейної конференції, присвяченої 150-річчю Київської Археографічної Комісії* (Київ; Седнів, 18–21 жовтня 1993 р.). С. 5–9.
5. Боряк Г. В. Національна архівна спадщина України та державний реєстр "Археографічна україніка". К., 1995. 348 с.
6. Українська археографія: сучасний стан та перспективи розвитку: тези доповідей республіканської наради (грудень 1988 р.) К., 1988. 252 с.
7. Боряк Г. В. Проблеми видання Литовської і Волинської метрик. *Українська археографія: сучасний стан та перспективи розвитку: тези доповідей республіканської наради* (грудень 1988 р.), К., 1988. С. 115–119.
8. Сохань П. С. Про деякі основні напрями діяльності археографічної комісії АН УРСР в світлі сучасних вимог перебудови. *Українська археографія: сучасний стан та перспективи розвитку: тези доповідей республіканської наради* (грудень 1988 р.) К., 1988. С. 3–14.
9. Kennedy Grimsted Patricia. Glasnost' in the Archives? Recent Developments on the Soviet Archival Scene. *American Archivist*. Spring, 1989. Vol. 52. P. 214–236.
10. Кеннеді Грімстед Патріція. Археографія на службі імперської політики: заснування Київської Археографічної Комісії та Київського центрального архіву давніх актів. *Матеріали Ювілейної конференції, присвяченої 150-річчю Київської Археографічної Комісії* (Київ; Седнів, 18–21 жовтня 1993 р.). С. 11–33.
11. Прицак Омелян. Мій шлях історика. *Вісник АН України*. 1992. № 3. С. 52–65.
12. Архів П. С. Соханя в Інституті української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Папка 3.
13. Боряк Г. В., Тодійчук О. В. Хроніка діяльності Археографічної комісії та Інституту української археографії АН України. 1987–1990. *УАЩ І* 1992. С. 454–456.
14. Боряк Г., Тодійчук О. Відновлено археографічну комісію. *Наука і культура*. Україна 23. 1989. С. 187–191.
15. Марченко Олексій. Внесок Павла Соханя у відродження української археографії: щодо діяльності археографічної комісії. *Славистична збірка*. К., 2015. Вип. 1: Збірка статей за матеріалами Перших Міжнародних наукових Соханівських читань (м. Київ, 18 листопада 2014 р.). С. 5–12.
16. Заяць А. Є. Спеціальні історичні дисципліни. Зошит 1. Археографія: навч. посіб. Львів, 2010. 120 с.

17. Ульяновський В. І. Корпус покажчиків архівних матеріалів з історії середніх віків на Україні. *Українська археографія: сучасний стан та перспективи розвитку*: тези доповідей республіканської наради (грудень 1988 р.). Київ, 1988. С. 208–210.

18. Швидкий В. П. Павло Миколайович Попов. *Енциклопедія історії України*. 2011. Т. 8. С. 423–424.

19. Дубровіна Л. А. М. В. Геппенер – український архівіст і палеограф та його архівні матеріали у фондах ЦНБ ім. В. І. Вернадського АН України. *Український археографічний щорічник*. Київ, 1993. Вип. 2. С. 32–37.

20. Ульяновський Василь Іринархович. Микола Геппенер: доля вченого та його наукова спадщина. *Київська старовина*. 2002. Березень–квітень. № 2 (344). С. 143–175.

21. Дубровіна Л. А., Гальченко О. М. Кодикографія української та східнослов'янської рукописної книги і кодикологічна модель структури формалізованого опису рукопису. Київ, 1992. 152 с.

22. Дубровіна Л. А. Кодикологія та комп'ютеризація: актуальні проблеми камеральної археографії. *Українська археографія: сучасний стан та перспективи розвитку*: тези доповідей республіканської наради (грудень 1988 р.). К., 1988. С. 212–214.

References

1. Khronolohichne zibrannia zakoniv, ukaziv Prezhydii Verkhovnoi Rady, postanov i rozporiadzhen uriadu Ukrainskoi RSR: v 7 t. K., 1963. T. 2: 1942–1951 rr. 847 s.

2. Hosudarstvennye arkhivy Ukraynskoï SSR. Spravochnyk. K.: Naukova dumka, 1988. 224 s.

3. Yakovenko N. M. Pro naukovu korektnist ta kulturu vydan Arkheohrafichnoi komisii. *Ukrainska arkheohrafiia: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku: tezy dopovidei respublikanskoï narady* (hruden 1988 r.). Kyiv, 1988. S. 151–156.

4. Sokhan Pavlo. Istorychna dolia ta shliakhy rozvytku ukrainskoï ar-kheohrafiï / vstupne slovo. Materialy Yubileinoï konferentsii, prysviachenoï 150-richchiu Kyivskoi Arkheohrafichnoi Komisii (Kyiv; Sedniv, 18–21 zhovtnia 1993 r.). S. 5–9.

5. Boriak H. V. Natsionalna arkhivna spadshchyna Ukrainy ta derzhavnyi reiestr "Arkheohrafichna ukrainika". K., 1995. 348 s.

6. *Ukrainska arkheohrafiia: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku: tezy dopovidei respublikanskoï narady*, hruden 1988 r.), K., 1988. 252 s.

7. Boriak H. V. Problemy vydannia Lytovskoi i Volynskoi metryk. *Ukrainska arkheohrafiia: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku: tezy dopovidei respublikanskoï narady* (hruden 1988 r.), K., 1988. S. 115–119.

8. Sokhan P. S. Pro deïaki osnovni napriamy diïalnosti arkheohrafichnoi komisii AN URSSR v svitti suchasnykh vymoho perebudovy. *Ukrainska arkheohrafiia: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku* (Tezy dopovidei respublikanskoï narady, hruden 1988 r.), K., 1988. S. 3–14.

9. Kennedy Grimsted Patricia. Glasnost in the Archives? Recent Developments on the Soviet Archival Scene. *American Archivist*. Spring, 1989. Vol. 52. P. 214–236.

10. Kennedy Grimsted Patritsiia. Arkheohrafiia na sluzhbi imperskoï polityky: zasnovannia Kyivskoi Arkheohrafichnoi Komisii ta Kyivskoho tsentralnoho

arkhivu davnikh aktiv. Materialy Yuvileinoi konferentsii, prysviachenoї 150-richchii Kyivskoi Arkheohrafichnoi Komisii (Kyiv; Sedniv, 18–21 zhovtnia 1993 r.). S. 11–33.

11. Pritsak Omelian. Mii shliakh istoryka. Visnyk AN Ukrainy. 1992. № 3. S. 52–65.

12. Arkhiv P. S. Sokhania v Instytuti ukrainskoi arkheohrafii ta dzhere-loznavstva im M. S. Hrushevskoho NAN Ukrainy. Papka 3.

13. Boriak H. V., O. V. Todiichuk. Khronika diialnosti Arkheohrafichnoi komisii ta Instytutu ukrainskoi arkheohrafii AN Ukrainy. 1987–1990. UASHch I 1992. S. 454–456.

14. Boriak H., Todiichuk O. Vidnovleno arkheohrafichnu komisiiu. Nauka i kultura. Ukraina 23. 1989. S. 187–191.

15. Marchenko Oleksii. Vnesok Pavla Sokhania u vidrodzhennia ukrainskoi arkheohrafii: shchodo diialnosti arkheohrafichnoi komisii. Slavistychna zbirka. K., 2015. Vyp. 1: Zbirka statei za materialamy Pershykh Mizhdnarodnykh naukovykh Sokhanivskykh chytan (m. Kyiv, 18 lystopada 2014 r.). S. 5–12.

16. Zaiats A. Ye. Spetsialni istorychni dystsypliny. Zoshyt 1. Arkheohrafiia: navch. posib. Lviv, 2010. 120 s.

17. Ulianovskiy V. I. Korpus pokazhchykiv arkhivnykh materialiv z istorii serednikh vikiv na Ukraini. Ukrainska arkheohrafiia: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku: tezy dopovidei respublikanskoi narady (hruden 1988 r.). Kyiv, 1988. S. 208–210.

18. Shvydkyi V. P. Pavlo Mykolaiovych Popov. Entsyklopediia istorii Ukrainy. 2011. T. 8. S. 423–424.

19. Dubrovina L. A. M. V. Heppener – ukrainskyi arkhivist i paleohraf ta yoho arkhivni materialy u fondakh TsNB im. V. I. Vernadskoho AN Ukrainy. Ukrainskyi arkheohrafichnyi shchorichnyk. Kyiv, 1993. Vyp. 2. S. 32–37.

20. Ulianovskiy Vasyl Irynarkhovych. Mykola Heppener: dolia vchenoho ta yoho naukova spadshchyna. Kyivska starovyna. 2002. Berezen-kviten. № 2 (344). S. 143–175.

21. Dubrovina L. A., O. M. Halchenko. Kodykohrafiia ukrainskoi ta skhidnoslovianskoi rukopysnoi knyhy i kodykoloichna model struktury formalizovanoho opysu rukopysu. Kyiv, 1992. 152 s.

22. Dubrovina L. A. Kodykolohiia ta kompiuteryzatsiia: aktualni problemy kameralnoi arkheohrafii. Ukrainska arkheohrafiia: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku: tezy dopovidei respublikanskoi narady (hruden 1988 r.). K., 1988. S. 212–214.

А. А. Маврин

кандидат исторических наук, старший научный сотрудник Института украинской археологии и источниковедения им. М. С. Грушевского НАН Украины, заместитель директора по научной работе

Теория и методика полевой и камеральной археологии в Украине 1940–1980-х годов

В статье представлен очерк истории развития теоретических и методологических исследований в сфере археологии. В центре внимания находятся наработки украинских археологов, связанные с определением предмета и методов полевых

и камеральных исследований в период с 1940-х до конца 1980-х годов. Отмечено, что, несмотря на неблагоприятные условия, ученым удалось разработать собственные научные подходы, наполнить украинским содержанием тематику исследований и подготовить активизацию археографических исследований после обретения Украиной независимости. Сделан вывод, что и в дальнейшем необходимо изучать интеллектуальное и научное наследие разных периодов нашей истории.

Ключевые слова: *теория и методика, полевая археография, камеральные исследования.*

O. O. Mavrin

candidate of Historical Sciences, senior scientific worker, The Institute of Ukrainian Archeography named after M. S. Hrushevskiyi of the National Academy of Sciences of Ukraine, the Deputy Director in Scientific Work

Theory and methods of the field and cameral archeography in Ukraine in the 1940s – 1980s

The article presents an outline of the history of the development of theoretical and methodological research work in the field of archeography. The focus is on the achievements of Ukrainian archeographers, related to the definition of the subject and methods of the field and cameral studies during the period of the 1940s to the late 1980s. It was noted that, despite unfavorable conditions, researchers managed to develop their own scientific approaches, fill research topics with Ukrainian content and prepare activation of archeographical studies after Ukraine gained independence. It is concluded that in the future it is necessary to study the scientific heritage of different periods of our history.

Key words: *theory and methods, field archeography, cameral studies.*